

شرحی انتقادی بر قانون جرم سیاسی

مصوب ۱۳۹۵/۰۲/۲۰

همراه:

قوانین، طرح‌ها و لایح مرتبط

تألیف:

مهرزاد بوستانی

وکیل پایه یک دادگستری کانون وکلای منطقه فارس

دانشجوی دکتری فقه و حقوق اسلامی

انتشارات جاودانه

سرشناسه	: بوستانی، مهرزاد، ۱۳۶۱-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran, Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: شرحی انتقادی بر قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵/۰۲/۲۰: به همراه قوانین، طرح‌ها و لوایح مرتبط/ تألیف: مهرزاد بوستانی
مشخصات نشر	: تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	: ۱۳۶ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۴۸۴-۸-
وضعیت فرستادگی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: ایران - سیاسی - - ایران
موضوع	: Political Crimes and Offenses - - Iran
موضوع	: جرائم سیاسی (فقه) - - ایران
موضوع	: Political Crimes and Offenses (Islamic Law) - - Iran
رده‌بندی کنگره	: ۴۴۱.۹۵: ش ۴۱۵/ب KMH
رده‌بندی دیویی	: ۳۴۵/۵۵۰۲۳۱:
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۲۰۳۴۶:

عنوان کتاب: شرحی انتقادی بر قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵/۰۲/۲۰

تألیف: مهرزاد بوستانی

ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۶

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۵۸-۴۸۴-۸-

email: info@junglepublisher.org

<http://www.jangal.com>

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۸۲-۶۶۴۹۰۴۶۵

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۶۷-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای مؤلف محفوظ است»

فهرست مطالب

مقدمه	۱
قانون جرم سیاسی	۷
ماده ۱: تعریف و مفهوم جرم سیاسی	۱۳
ماده ۲: مصادیق جرم سیاسی با لحاظ شرایط	۲۲
ماده ۳: تخصیص مشخص برخی عناوین از مفهوم جرم سیاسی	۳۲
ماده ۴: احاله رسیدن به قانون آیین دادرسی کیفری	۳۵
ماده ۵: نحوه ایراد متهم به جرم سیاسی و مرجع رسیدگی و اعتراض آن	۴۰
ماده ۶: مزایا و امتیازات مجرمین و هممن سیاسی	۴۴
منابع و مآخذ	۵۱
ضمائم: مقررات و قوانین	۵۳

مقدمه

«گه ملحد و گه دهری و کافر باشد

گه دشمن خلق و فتنه پرور باشد

باید چشید عذاب تنهایی را

مردی که ز عهد خود فراتر باشد»

«ششوی کدکلی»

جرم سیاسی یکی از عناوین مجرمانه در ادبیات کیفری نظام حقوقی ما می باشد. در قانون اساسی یک اصل مجزا به این مهر اختصاص داده شده است و وعده تبیین مفهوم و تعریف آن بیان شده بود در اصل ۱۶۸ قانون اساسی آمده است: «رسیدگی به جرم سیاسی و مطبوعاتی علنی است و با حضور هیأت منصفه در محاکم دادگستری صورت می گیرد. نحوه انتخاب، شرایط، اختیارات هیأت منصفه و تعریف جرم سیاسی را قانون براساس موازین اسلامی معین می کند.» در اصل ۱۶۸ ق.ا تبیین مفهوم و تعریف جرم سیاسی را براساس موازین اسلامی بر عهده قانون گذار در قوانین عادی نموده است. در طول مدت ۳۷ گذشته به علل نامعلوم در قوانین عادی مفهوم جرم سیاسی تبیین نگردیده بود تا اینکه در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۲۰ قانون جرم سیاسی در قالب ۶ ماده در روزها پایتختیاتی سیاسی مجلس نهم به تصویب رسید و شورای نگهبان در تاریخ ۱۳۹۵/۲/۲۹ عدم مغایرت قانون جرم سیاسی را با شرع و قانون اساسی اعلام نمود.

در سالیان گذشته در راستای اجرای اصل ۱۶۸ ق.ا از سوی نهادهای رسمی اعم از وزارت دادگستری، مجلس شورای اسلامی و ریاست جمهوری طرح ها، لوایح و پیشنهادهای مجزا و مشترک در خصوص تبیین مفهوم جرم سیاسی ارائه شد این پیشنهادهای مجزا و مشترک در خصوص تبیین مفهوم جرم سیاسی ارائه شد که این پیشنهادهای بعد از بررسی های کارشناسی در راستای تحقق آرمان های قانون اساسی قدم برداشتند که در

تاریخ ۱۳۸۰/۳/۸ طرح جرم سیاسی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و این طرح مصوب با ایرادات شورای نگهبان روبرو شد و بعد از آن از دستور کار مجلس و حتی مجمع تشخیص مصلحت نظام (اصرار بر مصوبه توسط مجلس) خارج گردید و در نتیجه مجلس نهم در قالب ۶ ماده مبادرت به تصویب قانون جرم سیاسی نمود. قابل ذکر است اصطلاح «تقصیرات سیاسی» در اصل ۷۹ متمم قانون اساسی مشروطیت وجود داشته است و از طرفی در قوانین قبل و بعد از انقلاب لفظ «جرم سیاسی» استعمال گردیده است اما مفهوم و مصادیق فقهی آن مورد تصریح قرار نگرفته است شاهد مثال این مطلب ماده ۱۳ قانون فعالیت احزابی باشد^۱ که اصل ۱۶۸ و جرم سیاسی را مورد اشاره قرار داده است اما مفهوم آن تبیین نگردیده است در سایر مقررات و قوانین موضوعه نیز صرفاً به استعمال لفظ «جرم سیاسی» اکتفا شده است. در قانون جرم سیاسی مقنن متأثر از ضوابط (ذهنی، عینی و مختلط) در مقام تبیین مفهوم جرم سیاسی برآمده است اگرچه در تحقق این هدف، دچار نقصان و ایراداتی نیز گردیده است. این قانونمند شدن مقوله جرم سیاسی در ادبیات حقوقی ما مطلب ارزشمندی است که سورد بر تدبیر حقوقدانان می‌باشد و قرینه‌ای معتبر بر وفاداری مقنن ایرانی به اصل جهانی قانونی برابری جنسها و نه نوازات‌ها می‌باشد. این نوشتار که تحت عنوان «شرحی انتقادی بر قانون جرم سیاسی» نامگذاری گردیده است در قالب شرح ماده به ماده در ابعاد لفظی و ماهوی ایرادات و کاستی‌های قانون را مورد اشاره قرار داده است اگرچه موضوع جرم سیاسی مرتبط با امور حاکمیت سیاسی می‌باشد اما نگارنده با ادبیات حقوقی و فقهی از دریچه نقد حقوقی و لفظی قانون جرم سیاسی مورد بررسی و انتقاد قرار داده‌ام و اختلاط اظهارنظرهای حقوقی و علمی با امور سیاسی را دون شأن جامعه علمی می‌دانم از این جهت عدم وابستگی و جانبداری از گروه یا جنبش خاص در طرح مطالب کتاب را مبنا قرار داده‌ام و شایسته آن است که مقنن و مراجع نظارتی نیز با محور قرار دادن رسالت و وظایف قانونی خود در اصلاح و تکمیل قوانین اهتمام بیشتری ورزند. تا قبل از تصویب قانون جرم سیاسی (۱۳۹۵/۲/۲۰ و تأیید شورای نگهبان ۱۳۹۵/۲/۲۹)

۱. در مراحل چاپ کتاب، قانون جدید نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی مصوب ۱۳۹۵ در مجمع تشخیص مصلحت نظام تصویب گردید که ماده ۲۳ قانون موصوف، به‌طور صریح قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها و انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اسلامی یا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰ را نسخ نمود. قانون اخیرالتصویب در سال ۱۳۹۴ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و حسب اختلاف مجلس و شورای نگهبان در برخی از بندها موضوع به مجمع ارسال گردید که مجمع بندهای مورد اختلاف را تأیید نمود. اطلاق عنوان قانون بر مصوبات مجمع از باب تسامح می‌باشد.

حقوقدانان در تبیین مفهوم و تعریف جرم سیاسی، جرائم علیه امنیت در بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی و جرم «بغی» را به عنوان مصادیق و مبنای فقهی آن مطرح می‌نمودند و هم اکنون با وصف تصویب قانون جرم سیاسی ملاک و مبنای محاکم صرفاً قانون جرم سیاسی مصوب ۱۳۹۵ می‌باشد. اگرچه احاله‌های مکرر به قانون مجازات اسلامی نیز وجود دارد. علاوه بر این جرم «بغی» نیز به عنوان یک جرم مستقل در ماده ۲۸۷ ق.م.ا مصوب ۱۳۹۲ مورد توجه قانون‌گذار قرار گرفته است البته جرم «بغی» از لحاظ ماهوی و مادی با جرم سیاسی متفاوت می‌باشد و برخی از حقوقدانان که به عنوان یک مبنای فقهی در سابق از آن یاد نموده‌اند صرفاً در مقام توجیه مبنای فقهی مطلب بوده‌اند. علاوه بر این شائبه اختراط جرائم سیاسی و امنیتی به‌طور ناقص رفع شد در هر حال وفاداری مقنن به اصل قانونی بودن جرائم مجازات‌ها قابل تحسین می‌باشد.

این کتاب مشتمل بر دو بخش می‌باشد که در بخش اول به نقد و بررسی ۶ ماده قانون جرم سیاسی پرداخته شده است و در بخش دوم در قالب عنوان ضمایم، مقررات و آئین‌نامه‌های مرتبط با قانون جرم سیاسی و طرح‌ها و ایرادات شورای نگهبان در راستای تطبیق، مستندسازی و مقایسه آمده است. علاوه بر این در برخی از صفحات در زیرنویس در قالب الحاقات یا محشاهای لارم نیز از سنین نگارنده ارائه شده است. هم اکنون اهم انتقادات و ایرادات ابرازی در خصوص قانون موصوف، تبسطن نگارنده به‌طور اجمال مورد اشاره قرار می‌گیرد امید است مقنن در آینده با لحاظ کردن جنبه‌های عملی و ظهور کاستی‌های آن نسبت به اصلاح و تکمیل قانون اقدام نماید.

- ۱- تراحم و تعارض قانون در مفاهیم و مصادیق با سایر قوانین
- ۲- عدم تصریح به اقرباء سببی در بند «ج» ماده ۶ و انصراف لفظ «طبقه اول» به اقرباء نسبی
- ۳- اختصاص حق ملاقات به ایام حبس.
- ۴- عدم پیش‌بینی دسترسی به وسایل الکترونیکی و اینترنت و فناوری‌های روز
- ۵- عدم رعایت اصول تبویب و فصل‌بندی.
- ۶- عدم پیش‌بینی حق ملاقات با وکیل دادگستری و مشاور حقوقی
- ۷- اکتفاء به اجمال قانون در قالب ۶ ماده.

- ۸- عدم تصریح بر قوانین و مقررات مغایر احتمالی و نسخ آنها
- ۹- عدم تصریح به تصویب آیین‌نامه اجرائی قانون
- ۱۰- عدم تصریح به امتیازات و مزایای مقرر در مقررات بین‌المللی
- ۱۱- ابهام در اصطلاح «بیم تبانی و ضرورت تکمیل تحقیقات»
- ۱۲- مشترک بودن برخی از امتیازات و ارفاق‌ها با مجرمین عادی در ماده ۶.
- ۱۳- عدم تبیین مفهوم جلسه اول دادرسی در تجدیدنظرخواهی در ماده ۵
- ۱۴- عدم تصریح به لزوم حضور هیأت منصفه در رسیدگی به ایراد متهم به سیاسی بودن اتهام در ماده ۵.
- ۱۵- ابهام در رسیدگی به اعتراض به قرار ایراد به اتهام موضوع ماده ۵.
- ۱۶- احاله و ارجاع‌های مکرر و نامتناسب به سایر قوانین.
- ۱۷- عدم پیش‌بینی هیأت منصفه مختص جرائم سیاسی با ترکیب مستقل با توجه به تفاوت جرم مطبوعاتی و سیاسی
- ۱۸- عدم تعیین مجازات مجر و تشاف‌رای جرائم سیاسی و احاله‌های مکرر به سایر قوانین.
- ۱۹- جرم‌انگاری توهین به رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام و عدم تعیین میزان مجازات آن در بند ۱ ماده ۲ ق.ج.س.
- ۲۰- اختلاط جرائم خشن در قوانین انتخاباتی با قانون جرم سیاسی.
- ۲۱- تحقق تخصیص اکثر در ذیل ماده ۳ ق.ج.س.
- ۲۲- عدم تعریف قانونی اصطلاحات «اصل نظام»، «ضربه زدن» و «تلاش امور کشور».
- ۲۳- عدم ذکر لفظ آیین‌نامه‌های مرتبط در بند «ت» ماده ۲ ق.ج.س.
- ۲۴- احاله به قانون انتخابات خبرگان رهبری (بند «ت» ماده ۲ ق.ج.س) در حالی که در قانون انتخابات خبرگان رهبری جرائم و مجازات‌های آن پیش‌بینی نگردیده است بلکه در آیین‌نامه اجرائی آن جرائم پیش‌بینی شده است.
- ۲۵- تغایر و تنافی جنبه خصوصی و قابل گذشت بودن جرم سیاسی مقرر در ماده ۵۱۷ ق.م.ا موضوع بند «ب» ماده ۲ ق.ج.س با جنبه عمومی جرم و ماهیت آن در جرائم سیاسی

- ۲۶- اطلاق نشر اکاذیب در ماده ۲ ق. ج. س.
- ۲۷- تفاوت ماهوی افتراء و توهین و عدم رعایت آن و ذکر متوالی آنها در بند «الف» ماده ۲ ق. ج. س.
- ۲۸- احاله به قانون فعالیت احزاب و انجمن‌ها و عدم جرم‌انگاری در قانون موصوف و اکتفاء به استعمال و بکارگیری لفظ «خودداری» در ماده (۱۶).^۱
- ۲۹- عدم تبیین نحوه احراز انگیزه سیاسی به عنوان یک مقوله درونی (ضابطه ذهنی).
- ۳۰- در عنان قانون لفظ «جرم» لحاظ شده است و این در حالی است که استعمال و بکارگیری لفظ «جرائم» صحیح‌تر می‌باشد.
- ۳۱- عدم ذکر مستندات و مواد قانونی قانون مجازات اسلامی در احاله‌های موجود در ماده ۲ ق. ج. س.
- ۳۲- عدم تصریح و استناد به ماده ۱۳ قانون فعالیت احزاب و گروه‌ها.^۲
- ۳۳- عدم پیش‌بینی و تفویض جرائم دولت و حکومت علیه اشخاص و شهروندان یک نقص در قانون جرم سیاسی است زیرا ممکن است دولتمردان و حکمرانان مبادرت به ارتکاب اعمال و افعالی نمایند که موجب نقض حقوق و آزادی‌های اشخاص گردد متأسفانه مقنن صرفاً به مفاهیم سنتی جرم سیاسی اکتفاء نموده است.
- در پایان از زحمات استادان عالیقدر و دانشمندان در مراحل تحصیلات دانشگاهی که خوشه‌چین خرمن معرفت و دانش آنها بوده‌ام تشکر و قدردانی خود را اعلام می‌نمایم. قابل ذکر است مساعدت‌ها و حمایت‌های دوستان ارزشمندم آقایان محمد رضا دادیار، محسن دادیار (دانش‌آموخته علوم اجتماعی)، علی شیدا، ابراهیم عبدنهی (کلای دادگستری مرکز)، وحید بخشی، هومان بخشی و مهرداد خدارتی را قدر دان می‌باشم و مراتب سپاسگذاری خود را نسبت به آنها اعلام می‌کنم. علاوه بر این زحمات همسر مهربان و فداکارم در کنار دختر عزیزم (بهاره)، که در مدت تهیه و نگارش این اثر همراهی خود را
-
- ۱ و ۲. قانون فعالیت احزاب مصوب ۱۳۶۰ به موجب ماده ۲۳ قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی نسخ گردیده است. یکی از توالی فاسد احاله در قانون نویسی در همین مطالب می‌باشد زیرا در ماده (۲) قانون جرم سیاسی ۱۳۹۵، قانون فعالیت احزاب مصوب ۱۳۶۰ مورد احاله قرار گرفته است و این در حالی است که قانون مورد احاله نسخ گردیده است و قانون ناسخ صرفاً از لفظ «جرم سیاسی» استفاده نموده است.

ادامه دادند و این همراهی در تکمیل و به ثمر رسیدن این اثر تأثیرگذار بوده است نهایت قدردانی خود را نسبت به آنها اعلام می‌نمایم امید است کتاب حاضر سرآغازی نو در ماهیت مبهم «جرم سیاسی» در حقوق ایران باشد و سایر پژوهشگران و حقوقدانان در قالب پژوهش‌های مستقل و نو، کاستی‌های آن را تکمیل نمایند و مقنن ایرانی نیز در راستای رفع ابهام و تبیین مفاهیم قانونی آن، اصلاحات لازم را معمول دارد.^۱

انعکاس دیدگاه‌های ارشادی و انتقادی به نگارنده جهت اصلاح در چاپ‌های آتی قرین امتنان خواهد بود.

مهرزاد بوستانی

وکیل دادگستری کانون وکلای منطقه فارس

رستم - ممسنی - تیر ماه ۱۳۹۵

۱. یادآوری: در مراحل آخر چاپ کتاب، قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی توسط مجمع تشخیص مصلحت، نظام (۱۳۹۵/۸/۸) تصویب گردید که در تاریخ ماه ۲۳ قانون موصوفه قانون فعالیت احزاب، جمعیت‌ها، انجمن‌های سیاسی و صنفی و انجمن‌های اس‌ام‌ا اقلیت‌های دینی شناخته شده مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ نسخ گردید. از این جهت ذکر چند نکته لازم می‌شود: تکرار پاورقی در صفحات آتی خودداری می‌شود.

نکته ۱: حمل عنوان قانون بر مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام از باب تسامح می‌باشد اگرچه از باب غلط مشهور استعمال می‌شود از طرفی آزمایشی بودن این مصوبه محل تأمل است.

نکته ۲: در قانون جرم سیاسی (ماده ۲ بند پ) به قانون فعالیت احزاب مصوب ۱۳۶۰/۶/۷ احاله شده بود که با وصف نسخ مورد احاله، سالبه به انتفاء موضوع است و صرفاً به تفسیر و متن قانون جدید که به استعمال الفاظ «جرایم سیاسی» اکتفاء نموده است باید پرداخت که متأسفانه این موضوع از توالی فاسد، احاله در قانون‌نویسی می‌باشد.

نکته ۳: توجیحات، انتقادات و استدلال‌های ارائه شده پیرامون قانون سابق صرفاً در مقام استشهاد و ارشاد می‌باشد.

نکته ۴: قانون جدید فعالیت احزاب مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۴ می‌باشد که توسط مجلس شورای اسلامی تصویب گردید و برخی از مواد آن به علت اختلاف شورای نگهبان و مجلس، به تأیید مجمع رسید. وجود تبصره‌های زیاد در این قانون یک عیب اساسی از لحاظ نحوه نگارش قانون می‌باشد.